

Salvatore Venosi

(Žabnice, 30.11.1938 – Jesenice, 18.9.1996)

Rafko Dolhar, tudi sam Kanalčan, je zapisal, da se je Salvatore »malokdaj nasmehnil, vedno je bil resen, zato je veljal za hladnega, včasih celo osornega človeka.«¹ Morda zato, ker svojega početja ni pojmoval kot poslanstvo ali celo mesijanstvo, temveč zgolj kot »poklic.« Ta pa je nadvse trd in neizprosni ter tako povsem neprimeren za tistega, ki pričakuje takojšnje rezultate ali celo podporo in priznanje za opravljeno delo. To na Slovenskem že tako ali tako ni v navadi. Cinizem, zajedljivost in osornost so najpogostejši obrambni mehanizmi narodnih »buditeljev«; kajti, kdor se peča s problematiko, ki jo določajo mnoge mitske predstave (in narodnostno manjšinska problematika zagotovo sodi v ta okvir), je vnaprej obsojen na spotikanja in nizke udarce.

Po opravljeni osnovni šoli v rojstnih Žabnicah je Salvatore Venosi obiskoval nižjo srednjo šolo in klasično gimnazijo-licej v Gorici (maturiral leta 1961), nato pa je študiral sodobne jezike na videmski Univerzi. V sedemdesetih letih je poučeval literarne predmete na srednji šoli I. Grudna v Nabrežini. Za razliko od mnogih Kanalčanov (Kanaltalerjev) je sam ohranil trdne stike s Kanalsko dolino ter tako postal (še posebej po vrnitvi v rodne kraje v sedemdesetih letih) eden izmed osrednjih sooblikovalcev manjšinske politike v Kanalski dolini po drugi svetovni vojni. Sam je ta razvoj opisal takole:

»Po kulturnem molku, h kateremu so naše ljudi vsa leta po 2. svetovni vojni s prefinjenimi in podtalnimi metodami prisilile takratne civilne oblasti, so se naši rojaki iz Ukev, iz Žabnic, s Trbiža in iz Bele Peči opogumili in ustanovili skupen pevski zbor »Višarski zvon.« V njem je bilo prostora za vse, ki so ljubili slovensko pesem.

Prelepo je bilo, in vse, kar je lepo, traja le nekaj časa. Temne sile so s pomočjo domačih razdiralcev po treh letih plodnega delovanja pevski zbor razdrle. Seme je bilo vrženo in nastala so nova društva. Okrepil se je tudi pevski zbor »Planika« iz Ukev.

Leta 1976 je zaživela slovenska šola oziroma zaživeli so tečaji slovenskega jezika.

Ustanovljeno je bilo kulturno društvo »Lepi vrh,« v okviru katerega se je razvijala folklorna skupina v Ukvah. Nastal je nato mladinski zbor »Ojstrnik,« ki je poleg slovenske pesmi pel tudi pesmi svojih sosedov.

Na ruševinah Višarskega zvona je bil v Žabnicah ustanovljen »Moški pevski zbor.«

Leta 1978 je v Ukvah začela delovati Glasbena šola kot podružnica Glasbene matice iz Trsta. Celih deset let je imela svoj sedež v Ukvah. S šolskim letom 1988/1989 se je preselila k slovenskim šolskim sestram v Žabnice. Leta 1993 bo Glasbena šola praznovala 15 let neprekinjenega delovanja med našo mladino.

Leta 1981 je bil v kinodvorani Cristallo na Trbižu zaključni koncert revije »Primorska poje.« Na tem koncertu je nastopilo 13 pevskih zborov s Primorske, Koroške, iz Slovenije in iz Kanalske doline.

Leta 1983 je bila ustanovljena podružnica »Slovenskega raziskovalnega inštituta s sedežem v Ovcji vasi do leta 1988. Od tega leta dalje je sedež v Ukvah.

Leta 1984 je bil ustanovljen »Slovenski klub Kanalska dolina« s sedežem v Žabnicah.

Pred kratkim pa je zaživel tudi »Višarski kvintet,« ki nastopa na skoraj vseh važnejših zamejskih prireditvah.«²

V narodnostnomanjšinskem delovanju je težko deliti dejavnosti ter aktivnosti na manj in bolj pomembne. Navidezno majhni in obrobni dogodki, ki se v »matičnem narodu« zdijo celo banalni, so za razvoj manjšinskih skupnosti običajno neprecenljive vrednosti. Zapolnjujejo socializacijske vrzeli, ki jih v manjših etničnih skupnostih zagotovo ne manjka. Toda, ali je res mogoče govoriti o »pomankljivi« narodnostni socializaciji in iz nje izvedeni »šibki« narodnostni zavesti? Prof. Venosi je v svojem raziskovalnem delu odkrival prav nasprotno: »Ljubezen do domače slovenske govornice je v našem človeku globoko zakoreninjena, kar bo priseljenec le s težavo odkril in razumel. (...) Dokler bodo domačini vztrajali, z vso svojo trmo, ki jim je prirojena, v domači koroški govornici in pesmi, se ni treba bati izginotja in odvečen je vsak pesimizem.«³

Navedbe niso plod narodnostno buditeljskega aktivizma, ampak sad raziskovalnega dela. Salvatore Venosi je bil predvsem raziskovalec. O pomenu in funkciji raziskovanja v Kanalski dolini je spregovoril na prvi Etnični delavnici štirih inštitutov, ki je potekala prav v Kanalski dolini, septembra 1989. Takole je razmišljal:

¹ Rafko Dolhar, Govoriti slovensko v Kanalski dolini (In memoriam Salvatore Venosi). Novi glas, Trst-Gorica, 26.9.1996, str. 12.

² Salvatore Venosi, Dvajset let zvestobe: 1972–1992. Trinkov koledar, str. 71–72.

³ Salvatore Venosi, isti vir, str. 72.

»O Kanalski dolini kot zemljepisnem prostoru obstaja vrsta zapisov, med njimi tudi mojih, ki prinašajo zemljepisne popise, zgodovino, demografske podatke in ocene; pisali smo še o kaki jezikovni drobtinici, objavljali pogovore s starejšimi domačini in podobno. Ti spisi so pisani na način, ki je močno podoben domoznanstvu, kakršen je bil v navadi v začetku stoletja. Ni naključje, da smo Kanalsko dolino do sedaj predstavljali na ta način: do srede šestdesetih let zavest, da je dolina del slovenskega etničnega prostora, praktično ni obstajala. Na drugi strani pa gre pri Kanalski dolini za poseben zgodovinski prostor, kjer so bili procesi slovenskega narodnega prebujanja nasilno prekinjeni ob razpadu stare avstrijske monarhije in priključitvi k Italiji, zatem pa je imela dolina povsem drugačen zgodovinski razvoj kot druge slovenske pokrajine. To zgodovinsko dejstvo, kakor tudi to, da je bila dolina tako pozno razpoznana za kraj, kjer tudi živijo domačini Slovenci, je krivo, da Kanalska dolina do sedaj skorajda ni bila predstavljena na osnovi sodobnejših znanstvenih pristopov, saj smo morali šele utrjevati zavest, da tod žive Slovenci.«⁴

Preprosta ugotovitev, da tod žive Slovenci, mu ni zadostovala. Spraševal se je o vzrokih stereotipov, ki pravijo, da Slovenci v Kanalski dolini niso dovolj zavedni. Najodločneje je zavračal tovrstno miselnost in namigovanja, da v teh krajih žive »nepravi« Slovenci. Trdil je, da tod »živi poseben, pa zato nič manj legitimen način, kako biti Slovenec. So pa ljudje pri nas gotovo previdni, ko gre za različne nacionalizme, saj so prav od teh v svoji zgodovini največ pretrpeli. Tudi nočemo nikomur vsiljevati slovenstva, menimo pa, da ima slovenstvo v dolini pravico preživeti, ker je legitimna in spoštovanja vredna identiteta in način življenja.«⁵ Da bi tovrsta identiteta preživela, ni dovolj, da jo gojiš le zase. Celo pogubno je, če jo zapiraš v svoj etnični okvir. Ponuditi jo je potrebno v okolje, v katerem živiš. In tudi to ni dovolj. Vztrajati je potrebno na prepričanju (kar je nacionalistom še najmanj pogodu), da je legitimen del prostora in zato njen integralen in neločljiv del. Venosijeve zadnje pisane besede so bile usmerjene prav v to smer: »Znanja (...) o našem jeziku in kulturi, ne ponujamo le Slovincem, temveč vsem našim sodolincem, Italijanom, Nemcem, Furlanom, Režijanom. Tako upamo, da bomo vendarle dočakali čas, ko bodo ljudje pozabili, da so narodnostne delitve nekdanj pomenile sovražnike. Rekel bom s slovenskim pesnikom Prešernom: Ne vrag, le sosed (naj) bo mejak.«⁶

Že pred mnogimi leti, ko sva pripravljala študijo o Kanalski dolini za revijo Inštituta za narodnostna vprašanja,⁷ sva se strinjala z ugotovitvijo, da je simplificirano izenačevanje narodnih in kulturnih ločnic z državnimi mejami na eni strani ter (oziroma) nostalgično preslikavanje etničnega razvoja v državi »matičnega naroda« v etnične ostanke za mejo po drugi strani nujno enostransko, selektivno in konfliktno.

Najučinkoviteje se ločnice med različnimi etničnimi skupinami na določenem narodnostno mešanem ozemlju presegajo s pomočjo ustreznega oblikovanega šolskega sistema in učnih programov.⁸ Tega v Kanalski dolini ni in zdí se, da bo temu še nekaj časa tako. Zato je bilo potrebno iskati drugačna pota narodnega »ekumenstva.« V tem duhu je bilo izvedeno zadnje zelo odmevno srečanje, ki ga je sooblikoval Salvatore Venosi – mednarodno srečanje z naslovom »Večjezičnost na evropskih tleh: primer Kanalske doline,« ki je potekalo na Trbižu v Italiji 20. in 21. oktobra 1995. Zbornik predavanj in referatov je izšel pred kratkim.⁹ V kolikšni meri bodo bodoči narodnostni akterji v Kanalski dolini izvrševali »narodnostno oporoko,« ki veje iz tega zbornika, bo pokazal čas. Toda kakor koli se bodo stvari zasukale, je le potrebno priznati, da je Salvatore Venosi opravil tolikšen posel, da naslednikom mukotrpne vloge narodnih buditeljev zagotovo ne bo več potrebno igrati.

Miran Komac

⁴ Salvatore Venosi, Tradicija in perspektive preučevanja v Kanalski dolini in Režiji. Razprave in gradivo, Ljubljana, 23, 1990, str. 67.

⁵ Salvatore Venosi, Slovenci v Kanalski dolini. V: Večjezičnost na evropskih mejah. Primer Kanalske doline. SLORI, sedež Kanalska dolina, 1996, str. 49.

⁶ ibidem.

⁷ M. Komac, S. Venosi, Kanalska dolina/Val Canale. – Razprave in gradivo, Ljubljana 1987, 20, str. 157–183.

⁸ Problematiki šolstva je S. Venosi (ob soavtorstvu I. Šumi) posvetil predzadnjo monografijo. Delo je podaril »ljudem Kanalske doline,« kakor je mogoče prebrati na prvi strani knjige. Glej: Irena Šumi, Salvatore Venosi, Govoriti slovensko v Kanalski dolini (Slovensko šolstvo od Marije Terezije do danes), Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Trst 1995, 183 strani.

⁹ Večjezičnost na evropskih mejah: primer Kanalske doline. Kanalska dolina, oktober 1995. SLORI, sedež Kanalska dolina, 1996, 207 strani.